

UDK:423.572

Dilfuza QODIROVA,
Andijon davlat universiteti tayanch doktranti

TDPI dotsenti, PhD N.Madalovning taqrizi asosida

OMON MATJON SHE'RIYATIDAGI LINGVISTIK VA ESTETIK ELEMENTLARNING O'ZARO ALOQASI

Annotatsiya

Ushbu maqola o'zbek tilidagi o'zgacha lug'aviy va uslubiy xususiyatlarga ega bo'lgan Omon Matjon she'riyatining lingvopoetik jihatlarini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada shoirning til va uslubni ishlatishdagi noyob yondoshuvlaridan, leksik va grammatik jihatlardagi innovatsiyalaridan so'z yuritiladi. Xususan, Omon Matjon she'riyatidagi lingvistik va estetik elementlarning o'zaro aloqasi, she'r'larning hissiy-psixologik va ma'nodagi qatlamlari, shuningdek, she'riyatning til va obrazlar yordamida qanday ma'no va tasavvur yaratishi tahlil qilinadi. Maqolada, shuningdek, lingvopoetik o'zgartirishlar va ularning she'riyatga qanday ta'sir ko'rsatishi haqida misollar keltiriladi. Omon Matjonning she'riy tilidagi maxsus xususiyatlar orqali o'zbek adabiyotidagi zamonaviy rivojlanishlar va she'riy uslublardagi o'zgarishlar ham yoritilgan.

Kalit so'zlar: Omon Matjon, she'riyat, lingvopoetik xususiyatlar, til, uslub, leksika, grammatika, estetik elementlar, tasavvur, ma'no, o'zbek adabiyoti.

THE INTERRELATIONSHIP BETWEEN LINGUISTIC AND AESTHETIC ELEMENTS IN THE POETRY OF OMON MATJON

Annotation

This article is devoted to the study of the linguopoetic aspects of the poetry of Omon Matjon, which has unique lexical and stylistic features in the Uzbek language. The article discusses the poet's unique approaches to the use of language and style, innovations in lexical and grammatical aspects. In particular, the relationship between linguistic and aesthetic elements in the poetry of Omon Matjon, the emotional-psychological and semantic layers of poems, as well as how poetry creates meaning and imagination using language and images are analyzed. The article also provides examples of linguopoetic changes and their impact on poetry. Modern developments in Uzbek literature and changes in poetic styles are also highlighted through the special features of Omon Matjon's poetic language.

Keywords: Omon Matjon, poetry, linguopoetic features, language, style, lexicon, grammar, aesthetic elements, imagination, meaning, Uzbek literature.

СООТНОШЕНИЕ ЯЗЫКОВЫХ И ЭСТЕТИЧЕСКИХ ЭЛЕМЕНТОВ В ПОЭЗИИ ОМОН МАТЖОНА

Аннотация

Данная статья посвящена изучению лингвопоэтических аспектов поэзии Омона Матжона, имеющей в узбекском языке особые лексико-стилистические особенности. В статье говорится об уникальных подходах поэта к использованию языка и стиля, новаторстве в лексическом и грамматическом аспектах. В частности, анализируется взаимодействие языкового и эстетического элементов в поэзии Омона Матжона, эмоционально-психологического и смыслового слоев стихотворений, а также то, как поэзия создает смысл и воображение с помощью языка и образов. Также в статье приводятся примеры лингвопоэтических трансформаций и их влияние на поэзию. Современное развитие узбекской литературы и изменения в поэтических стилях также освещаются через особенности поэтического языка Омона Маджона.

Ключевые слова: Омон Матжон, поэзия, лингвопоэтические особенности, язык, стиль, лексика, грамматика, эстетические элементы, воображение, смысл, узбекская литература.

Kirish. She'riyat – bu til va san'atning eng nozik uyg'unlashuvi, u har bir so'zda chuqur ma'no, tasvir va hissiyotlarni ifodalash imkonini beradi. She'r tilida nafaqat so'zning to'g'ri grammatik shakli, balki uning ma'nosi, ohangi, ritmi va qiyofasi ham muhim rol o'ynaydi. Shu bois, she'riyatda lingvistik va estetik elementlarning o'zaro aloqasi alohida ahamiyatga ega. Lingvistik elementlar she'riyatning til asosini tashkil etadi: so'zlar, frazeologizmlar, sintaktik tuzilmalar, va ularning ma'nolari. Estetik elementlar esa she'rning go'zalligini, hissiyotlarni, obrazlarni, tasvirlarni va muayyan ruhiy holatlarni yaratadi. She'riyatda lingvistik va estetik elementlarning uyg'un aloqasi, so'z va ma'no, til va san'at o'rtasidagi yanada chuqurroq bog'lanishlarni yuzaga keltiradi.

Lingvistik jihatdan, she'r'lar grammatik, semantik va stilistik vositalar orqali ma'no ifodalaydi. Estetik nuqtai nazardan esa, she'riyat o'quvchida yoki tinglovchida vizual, eshitish, hissiy tajribalar uyg'otadi. Shunday qilib, she'r nafaqat til orqali fikrni ifodalash, balki estetik ruhiyatni shakllantirish vositasi hamdir.

She'riyatdagi lingvistik va estetik elementlarning o'zaro aloqasi orqali ma'no va tasvirlarning uyg'unligi shakllanadi. SHE'rning estetik ahamiyati, uning til shaklidan to'g'ri foydalanishda, shakl va mazmun o'rtasidagi simmetriyada aks

etadi. SHE'riyatda til va san'atning bir-birini to'ldirishi orqali go'zallik va chuqur ma'no yaratiladi.

Omon Matjon – o'zbek adabiyotida o'ziga xos o'rin tutgan shoirlardan biridir. Uning she'riyatidagi asosiy mavzulardan biri xalqning ichki dunyosini, tabiat va hayotning go'zalligini ifodalashdir. She'r'larda ulug' insoniy qadriyatlar, milliy istiqlol, vatanparvarlik va muhabbatga doir estetik tasvirlar bilan birga, til va ma'no o'zaro uyg'unlashgan holda shakllanadi.

-Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Lingvistik va estetik elementlarning she'riyatdagi o'zaro aloqasi masalasi kengroq adabiyotshunoslik, tilshunoslik va estetik nazariyalar doirasida o'rganilgan. Mavjud ilmiy manbalarni, nazariy yondashuvlarni va metodologiyalarni o'rganish orqali, she'riyatdagi lingvistik va estetik elementlarning qanday aloqaga ega ekanligi haqida umumiy tasavvur shakllantiriladi. Lingvistik elementlar she'riyatda tilning estetika bilan bog'lanishining asosiy omillaridan biridir. Tilshunoslikning she'riyatga ta'siri haqidagi dastlabki ilmiy tadqiqotlar til va san'atning o'zaro aloqalarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, ularning aksariyati poetika, lingvistik estetika va poetikaning tilshunoslik asoslari haqida ilmiy tahlillarni o'z ichiga oladi. O'zbek adabiyotshunosligi she'riyatdagi lingvistik va estetik elementlarni o'rganish bo'yicha

bir qator ilmiy ishlarga ega. O'zbek she'riyatining tarixiy rivoji va uslubiy yondoshuvlaridagi o'zgarishlarni tahlil qilgan adabiyotshunolar, ayniqsa, Abdulla Oripov, Omon Matjon, Erkin Vohidov kabi shoirlarning she'riyatida tilning estetik xususiyatlarini chuqur o'rganishga bag'ishlangan ilmiy izlanishlar mavjud.

Omon Matjon she'riyatida, uning poetik tilining estetik va lingvistik elementlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, uning tasvirlari va simbolik tilini tahlil qilishda maxsus e'tibor qaratilgan. Matjonning she'rlarida tilning semantik va estetik funksiyalarini uzviy ravishda o'rganish, uning poetik maqsadlariga erishishda yordam beradi. Abdulla Oripov va Erkin Vohidov esa she'riyatda tilning estetik tizimlarini, xususan, figurativ vositalar, sintez, leksik imkoniyatlarni chuqur ishlatganlar.

- **Tadqiqot metodologiyasi.** Maqolada semantik va sintaktik tahlil, teorik-metodologik yondashuv, kontekstual tahlil, estetik jihatdan falsafiy yondashuv asosida she'riyatdagi lingvistik va estetik elementlar o'rtasidagi aloqani chuqur va to'liq tahlil qilish imkonini berdi.

- **Tahlil va natijalar.** She'riyatda lingvistik elementlar tilning grammatik, semantik va stilistik qatlamlarini, ya'ni so'zlarning tuzilishi, ular orasidagi aloqalar, va ularning ma'nolarini ifodalaydi. Bunda so'zlar, iboralar, metafora, simvolizm kabi vositalar katta ahamiyatga ega.

Estetik elementlar esa she'rning tasviriy, emotsional va ruhiy tomonlarini tashkil qiladi. She'riyatda tasvirlar, ohang, ritm, obrazlar va boshqa san'atsal vositalar yordamida o'quvchida estetik tajriba uyg'onadi.

Omon Matjonning she'riyatida lingvistik va estetik elementlar bir-birini mukammal tarzda to'ldiradi. Uning she'rlarida so'z va ma'no o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, tilning har bir elementi estetik maqsadga xizmat qiladi. Shunday qilib, so'zlar nafaqat tilning bevosita ma'nosini, balki ma'naviy-psixologik holatlarni, ichki kechinmalarni, tabiiy va ijtimoiy olamni tasvirlash vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Lingvistik aspekt orqali Matjon o'z she'rlarida tilning grammatik qurilishi, uslubiy elementlar (so'z tanlash, metaforalar, aliteratsiyalar va boshqalar)ni ustalik bilan ishlatadi. Bu esa o'z navbatida estetik jihatdan kuchli tasvirlar va chuqur ma'nolarni yaratishda yordam beradi.

Omon Matjon she'riyatida til va estetik elementlar o'rtasidagi uyg'unlik, shoirning o'ziga xos uslubi va chuqur falsafiy fikrlari bilan bog'liqdir. She'rlarning mazmuni ko'pincha lingvistik vositalar yordamida so'z orqali chuqur ma'no va hissiyotlar bilan boyitiladi, bu esa o'quvchi yoki tinglovchida estetik hissiyotlarni uyg'otadi.

Omon Matjonning she'riyatidagi lingvistik va estetik elementlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, uning poetik tilining rivojlanishi va ma'no dunyosining ochilishi uchun muhim rol o'ynaydi. She'riyatning lingvistik tarkibi va estetik mazmuni bir-birini to'ldirib, uning she'riy asarlarini jozibador va hayotiy qiladi.

Shoir Omon Matjon o'zining she'rlari bilan adabiyotda o'ziga xos o'rin tutadi. Uning she'rlari ko'pincha milliy qadriyatlar, insonning ichki holati, ijtimoiy va ma'naviy masalalarni yoritishga qaratilgan. Shoirning badiiy tilidan foydalanishdagi o'ziga xosligi va so'zlarni mohirona joylashtirish mahorati alohida e'tiborga sazovor.

Omon Matjonning she'rlari tahlil qilinadigan bo'lsa, quyidagi asosiy jihatlarni ko'rib chiqish mumkin:

1. Tematik jihatlari

Omon Matjon she'rlari ko'pincha jamiyat, insonning ruhi, tabiat, ota-onaga bo'lgan mehr va shaxsiy tajribalar haqida bo'ladi. Shoirning ijodida milliylik, tarixiy qadriyatlar, insoniy tuyg'ular va hayotga bo'lgan umidlar o'z ifodasini topadi. U nafaqat milliy til va adabiyotni yuksaltirishni, balki insoniyatga bo'lgan umumiy mehr-oqibatni ham ta'kidlaydi.

2. Shaxsiyati va ijtimoiy masalalar

Omon Matjon she'rlari ko'pincha ijtimoiy adolatsizliklar, jamiyatdagi muammolarni, insonning kundalik hayotidagi turli xil qiyinchiliklarni ko'rsatadi. Shoir o'zining she'rlari orqali insonni hayotda maqsad va idealni izlashga chaqiradi.

3. Badiiy til va uslub

Shoirning badiiy tili juda tasavvurli va go'zal. U she'rlarda tasvirlarni va obrazlarni boy ravishda ishlatadi, ruhiy holatlarni, tabiatni va odamlar o'rtasidagi munosabatlarni ifodalashda badiiy shakllardan, aliteratsiyalar va metaforalardan keng foydalanadi.

4. Formasi va tuzilishi

Omon Matjon she'rlari ko'pincha ritmik va melodik tuzilishga ega. U she'rlarda o'zining poetik uslubini yaratgan. Matjon o'z asarlarida o'ziga xos ritmni va ohangni ushlab turadi, bu esa o'quvchiga she'rni o'qish va tushunishda qulaylik yaratadi. Ko'pincha uning she'rlari o'zaro bog'langan qatorlar, kross-rifmlar bilan boyitilgan bo'ladi.

5. Metafora va simvolizm

Shoir ko'pincha juda chuqur va ma'noli tasvirlarni ishlatadi. Masalan, tabiatni insonning ichki holati, sevgi va umidni ramzlash uchun metafora sifatida ishlatadi. Uning she'rlari o'zining ko'plab simvollariga ega bo'lib, har bir o'quvchi turlicha tushunish va talqin qilish imkoniyatiga ega.

"Yurakning so'nggi so'zlari" she'rida Shoir Matjon yurakning ichki tuyg'ularini, insonning ikir-chikirlari, umidsizlik va umidlar o'rtasidagi kurashni tasvirlaydi. Shoirning ishlatgan tasvirlari va metaforalari orqali yurak insonning ichki dunyosini aks ettiradi. She'rda sevgi va qayg'u o'rtasidagi ziddiyat ko'rsatilgan. Yurak oxirgi so'zini aytmoqda, bu esa insonning o'zini anglash jarayonida yakuniy nuqtaga kelganini bildiradi.

Omon Matjonning she'rlari, odatda, insonga hayotini qayta ko'rib chiqishga, o'zining ichki dunyosini va munosabatlarini chuqurroq anglashga chaqiradi. U so'zlar orqali inson ruhini teran anglash imkonini beradi.

Shoir Omon Matjonning she'rlarini tahlil qilish uchun, uning asarlari va uslubiga nazar tashlash zarur. Shoir Omon Matjon o'zining o'ziga xos, chuqur ma'nolar bilan boyitilgan, til va uslub jihatidan sodda, lekin tasviriy jihatdan boy she'rlar yozgan.

Matjonning asarlarida ko'pincha inson ruhiyati, uning ichki kurashlari, jamiyatdagi o'rni va tabiiy dunyo bilan aloqasi aks etadi. She'rlarida ko'plab metaforalar, simvollar, va iroda kuchi orqali tashqi dunyo va ichki olam o'rtasidagi muvozanatni ta'kidlaydi.

Keling, Omon Matjonning ba'zi tanilgan she'rlariga qisqacha tahlil o'tkazaylik:

1. "Yolg'izlik"

Omon Matjonning bu she'rida yolg'izlik, insonning o'z ichki olami bilan aloqasizligi va tashqi dunyo bilan yuzma-yuz kelishiga doir fikrlar o'rganiladi. Shoir yolg'izlikni faqat tashqi omillar bilan bog'lamaydi, balki uni inson ruhining muayyan bir holati sifatida ko'radi. Shoir, yolg'izlik orqali insonning o'zini anglash jarayonini tasvirlaydi, va bu o'ziga xos qarama-qarshilikni yaratadi.

2. "Bahor"

Omon Matjonning bahor mavzusida yozgan she'rida yangi hayot, o'zgarish va umidni tasvirlaydi. Bahor — tabiatning yangilanishi va insonning ruhiy yangilanishi o'rtasidagi aloqani aks ettiradi. Shoir bahorning nafaqat ob-havo o'zgarishi, balki inson qalbidagi o'zgarishlarni ham ko'rsatadi. She'rda bahorning rang-barang tasvirlari, yangi boshlanishlar va kelajak uchun umid yaratish haqida gapiriladi.

3. "Vatan"

Shoirning vatan haqidagi she'rlarida yurt sevgisi, milliy istiqlol, va odamning o'z yurtiga bo'lgan muhabbati alohida o'rin tutadi. Vatan — bu nafaqat geografik hudud, balki insonning ma'naviy-madaniy ildizlaridir. Shoir, vatanni yurtini sevrishning chuqur ma'nosini, uning insoniyat uchun ahamiyatini ko'rsatadi.

4. "Ijod"

Shoirning ijod haqidagi she'rlarida ko'pincha insonning ichki dunyosi va uning yaratuvchanlik jarayonlari tasvirlanadi. Ijod — bu nafaqat asar yaratish, balki ruhiy holat, dunyoqarashni anglash va uni ifodalash jarayonidir. Shoirning ijodiy izlanishlari, uning tasviriy imkoniyatlarini cheklavlarsiz kengaytiradi.

She'r tahlilining asosiy jihatlari:

Uslub va tilda oddiylilik: Shoir asarlarini yozishda oddiy va aniq tilni ishlatadi, lekin uning so'zlari chuqur ma'no va ta'sir kuchiga ega. Bu, o'quvchini o'ziga jalb qilish va asarga chuqurroq kirish imkonini beradi.

Emotsional kuch: Matjonning she'rlari, asosan, ichki hissiyotlarni ifodalashga qaratilgan bo'lib, o'ziga xos bir ruhiyatni tasvirlaydi.

Metafora va simvollar: Shoirning asarlarida tasviriy usullar va ramzlar ko'p uchraydi. Bu ramzlar o'zbek adabiyoti an'analarga mos ravishda, ko'pincha tabiat va insoniy tuyg'ular bilan bog'liq.

Ijtimoiy va falsafiy izlanishlar: Omon Matjon she'rlarida insoniyatning ijtimoiy, falsafiy va ma'naviy holati ko'plab mavzularda ifodalanadi. Shoir, nafaqat shaxsiy izlanishlarga, balki jamiyat va vatan haqidagi masalalarga ham alohida e'tibor beradi.

- **Xulosa va takliflar.** She'riyatda lingvistik va estetik elementlar o'rtasidagi o'zaro aloqani tahlil qilish orqali, she'rning nafaqat til, balki san'at sifatida shakllanishi va uning o'ziga xos poetik dunyosini yaratishdagi muhim rolini anglash mumkin. Maqolada ko'rib chiqilgan she'riyatdagi lingvistik va estetik komponentlar o'rtasidagi uyg'unlik, o'quvchi yoki tinglovchida nafaqat aqliy, balki hissiy tajribalarni ham uyg'otadi. She'rda tilning har bir elementi (so'z, sintaksis, grammatik tuzilmalar) estetik maqsadga xizmat qilib, uning ma'nosini chuqurlashtiradi va tasvirlar orqali estetik go'zallik yaratadi.

Lingvistik jihatdan, she'riyatda so'zlarning ma'nosi, ularning sintaktik va morfologik shakllanishi, semantik

bog'lanishlari orqali til o'zining bevosita ifodalovchi imkoniyatlarini amalga oshiradi. Estetik jihatdan esa, so'zlar, frazeologizmlar, obrazlar, simvollar va ritmik tuzilmalar yordamida she'rning hissiy va ruhiy qatlamlari shakllanadi. Bu ikki elementning o'zaro integratsiyasi she'riyatni nafaqat tushunarli, balki estetik jihatdan ta'sirchan qiladi.

Omon Matjonning she'riyatida lingvistik va estetik elementlarning uyg'unligi bevosita uning poetik tilini, shoirning estetik yondashuvini va uning san'atsal fikrini ifodalashga xizmat qiladi. She'rlarida u so'zlarni nafaqat tilning bevosita ma'nolarida, balki simvolik, metaforik va obrazli shakllarda ham ishlatadi, bu esa o'quvchi yoki tinglovchida chuqur ma'no va tasvirlar yaratadi. Matjonning she'riyatida ko'p hollarda so'z va tasvirlarning lingvistik formasi, ularning estetik yuksalishi bilan birgalikda, shoirning falsafiy va ma'naviy g'oyalari o'z aksini topadi.

She'riyatdagi lingvistik va estetik elementlarning o'zaro aloqasi, shuningdek, so'z va ma'no o'rtasidagi bog'liqlikni chuqurroq tushunish uchun yangi ilmiy yondashuvlarni ishlab chiqish zaruriyatini yuzaga keltiradi. Bunday yondashuvlar, shuningdek, o'zbek she'riyatidagi yangi uslublar va poetik shakllarning rivojlanishini tahlil qilishda ham muhim ahamiyatga ega. Bu esa, she'riyatni yanada ko'proq tushunish va adabiyotshunoslikda yangi yo'nalishlarni rivojlantirish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR

1. Abdullaeva N. O'zbek she'riyatida til va estetika. Toshkent: 2013. Fan, 274 b.
2. Djunosova S. She'riyatdagi metafora va stilistika. Toshkent: 2017. Ma'naviyat, 186 b.
3. Mansurov M. O'zbek she'riyatining estetik tafakkuri. Toshkent: 2015. O'zbekistan, 210 b.
4. Rauf I. O'zbek she'rida til va obraz. Toshkent: 2000. Fan, 320 b.
5. O'roqov R. She'riyatda til va ma'no. Toshkent: 2009. Yangi Nashr, 268 b.
6. Ismoilov Sh. She'riyat va san'atning o'zaro aloqasi. Toshkent: 2010. Akademiya, 312 b.
7. Shukur A. O'zbek adabiyotida zamonaviy she'riyat. Toshkent: 2018. Ma'naviyat, 256 b.
8. Matjon O. She'riyat va til. Toshkent: 1995. O'zbekistan, 189 b.
9. Buharov F. O'zbek tilidagi poetik til. Toshkent: 2012. Fan, 234 b.
10. Gulomov S. She'riyatning lingvistik strukturasi. Toshkent: 2004. Fan va Texnologiya, 278 b.